

सावधान, लंपी आजार परत येतो आहे...

प्रा. के. एल. जगताप

डॉ. भैर्यासाहेब गायकवाड

प्रा. दिप्ती पाटगावकर

विषय विशेषज्ञ (पशूसंवर्धन व दुग्धशास्त्र)

किटकशास्त्रज्ञ

कार्यक्रम समन्वयक

कृषि विज्ञान केंद्र, खामगाव, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी

जनावरांमध्ये लंपी स्कीन डीसिज परत वाढत चालला आहे त्यामुळे त्या आजारास प्रतिबंध करणे खूपच महत्वाचे आहे. म्हणूनच आज आपण लंपी स्किन डीसिज या आजाराबद्दल या लेखात सविस्तर अशी माहिती घेणार आहोत.

लंपी स्किन डीसिज हा साथीचा त्वचारोग असून तो विषाणूजन्य आजार आहे. हा आजार गाय, म्हैस वर्गीय प्राण्यांमध्ये आढळतो. आजमितीस पाहिलं तर म्हशीमध्ये हा आजार आढळलेला दिसत नाही. हा आजार संसर्गजन्य असून विषाणूमुळे होतो. यापूर्वी संशोधनात या आजाराचा प्रादुर्भाव देशी जनावरापेक्षा संकरित गोवंशामध्ये अधिक असतो असे नमूद केलेले आहे पण आज जर बघितलं तर आपल्या देशामध्ये हा आजार मोठ्या प्रमाणावर देशी गोवंशामध्ये दिसत आहे. विशेषकरून हा आजार सर्व वयोगटाच्या नर आणि मादीमध्ये होत असला तरी लहान वासरामध्ये याची तीव्रता अधिक आहे. महाराष्ट्रात हा आजार परत वाढू लागलेला आहे असं आपण पहातो आहे त्यामुळे सर्व पशुपालाकानी याची खबरदारी घेऊन यास प्रतिबंधात्मक उपाय केलाच पाहिजे. अशाप्रकारचा आजार दिसला २े दिसला त्यावेळी ताबडतोब पशूवैद्यकीय अधिका-यांच्या मदतीने प्रतिबंधात्मक उपायांचा सर्व पशुपालकांनी अवलंब केला पाहिजे. लंपी रोग राज्यातील जवळपास २२ जिल्ह्यांमध्ये पसरलेला आहे. ज्या ठिकाणी लंपी रोगाची लागण झालेली आहे त्या ठिकाणाहून पाच किमीच्या परिघात सर्व जनावरांचं लसीकरण केले पाहिजे.

बीड जिल्ह्यात देखील या आजाराचे लोन पसरलेल आहे. लंपी स्किन डीसिज याचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी मुंबई हे नियंत्रित क्षेत्र घोषित करण्यात आलेले आहे. याचमुळे बीड जिल्ह्याचे मा. जिल्हाधिकारी श्री. राधा बिनोद शर्मा यांनी पुढील आदेश निघेपर्यंत जनावराच्या बाजारावर बंदी घातलेली आहे. लंपी स्कीन डीसिज जनावराच्या संपर्कात असतानाही शेळ्या व मेंढयाना हा रोग होत नाही. हा आजार घोडा तसेच हरणामध्ये देखील दुर्मिळ सापडलेला आहे. आजपर्यंत हा आजार मानवाला झालेला नाही अशीच नोंद आहे हे पशुपालकांनी ध्यानात घेणे गरजेचे आहे. महाराष्ट्र राज्यातील ज्या भागांतील जनावरांमध्ये लंपी आजाराची लागण मोठ्या प्रमाणावर झाली आहे, त्या ठिकाणी व्वाॅरंटाईन सेंटर (विलगीकरण कक्ष) उभारण्याची घोषणा मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्याकडून करण्यात आली आहे. उत्तर भारतात लंपीच्या साथीमुळे मोठ्या प्रमाणावर गुरे दगावली आहेत. देशभरात आतापर्यंत लंपी आजारामुळे ७० हजार जनावरांचा मृत्यू झाला आहे.

लंपी रोग हा जनावारापासून मानवास होत नाही अशी माहिती IVRI इझातनगरचे संयुक्त संचालक, अशोककुमार मोहंती यांनी दिली. लंपी बाधित गायींचं दूध पिता येऊ शकतं. दूध व्यवस्थित उकळून घ्यावं. दूध पिताना ते दूध चांगले उकळून घ्यावे तसेच मांस खाताना ते मांस चांगले शिजवून घ्यावे. त्यामुळे मानवास दूध पिणे व मांस सेवन करणे हे सुरक्षित आहे. लंपी या रोगामुळे दुधाच्या गुणवत्तेवर / दर्जावर कोणताही परिणाम होत नाही. लंपीचा परिणाम दूध उत्पादनावर होऊ शकतो. या रोगाच गांभीर्य पशुच्या रोगप्रतिकार शक्तीवर अवलंबून असतं.

या आजाराची लक्षणे, प्रसार तसेच त्यावरील उपाय या संबंधी आपण सविस्तर माहिती घेणार आहोत.

लक्षणे:

- या विषाणूची लागण झाल्यापासून साधारणतः ४ दिवस ते ४ आठवडे नंतर याची लक्षणे दिसून येतात.
- जनावराला सुरुवातीला भरपूर ताप येतो. तो ताप एक आठवड्यापर्यंत राहतो.
- जनावराच्या नाकातून, तोंडातून तसेच डोळ्यातून देखील पाणी गळते / चिकट स्त्राव वाहतो.
- जनावराचे चारा खाण्याचे तसेच पाणी पिण्याचे प्रमाण कमी होते. परिणामी दुधाच्या उत्पादनामध्ये घट येते.
- डोळ्यातून पाणी गळत असल्यामुळे डोळ्याला विपडे येतात.
- जनावराच्या प्रजनन क्षमतेवर देखील परिणाम होतो.
- जनावराच्या अंगावर कडक आणि गोल आकाराच्या दहा ते पन्नास मिलिमीटर व्यासाच्या गाठी येऊन त्यावर खपल्या पडतात. खपली गळून पडल्यानंतर जवळजवळ एक महिन्यापर्यंत तो विषाणू तैथेच राहतो.

- गाभण जनावरांमध्ये या आजाराची लागण झाल्यास गर्भपात होण्याची शक्यता असते किंवा त्या जनावरांपासून जन्मणारे वासरू देखील अशक्त होते.
- लसिका ग्रंथीवर सूज येते. याव्यतिरिक्त श्वासनलिका, अन्ननलिका, पोट, फुफ्फुस, यकृत, आतडे, मूत्रपिंड या अवयवांना देखील अपाय होतो.
- पायावर, पोळीवर, मानाखाली सूज येते.
- याच कारणामुळे रोगी जनावरे निरोगी जनावरापासून वेगळी ठेवणे गरजेचे आहे.

प्रसार:

- या आजाराचा प्रसार प्रामुख्याने चावणाऱ्या माशा, गोचीड, डास, गोमाशा, चिलटे, पिसा, उवा यामार्फत होतो. उष्ण व दमट हवामान या कीटकांच्या वाढीसाठी पोषक असते. पावसाळ्यात चावणा-या माशा, गोचीड यांची संख्या वाढते.
- बाधित जनावरे यांचा जर संपर्क निरोगी जनावरास आला तर त्यांच्या स्पर्शानेदेखील हा आजार जडतो. हा विषाणू संक्रमण झाल्यापासून १ ते २ आठवड्यांपर्यंत त्या जनावराच्या रक्तामध्येच राहतो आणि त्यानंतर इतर भागांमध्ये संक्रमित होतो.
- हा आजार निरोगी व बाधित जनावरे यांच्यातील प्रत्यक्ष स्पर्शाने होतो. तसेच नाकातोंडातील स्राव, दुध, वीर्य तसेच दूषित झालेला चारा तसेच पाण्यामार्फत पसरतो.

उपाय:

- याप्रकारच्या आजारावर कोणताच ठोस उपाय नाही पण हा आजार होऊ नये म्हणून प्रतिबंधात्मक उपाय म्हणून लसीकरण करून घेणे गरजेचे आहे.
- उपाय करावयाचे झाल्यास गोठ्यामध्ये डास, गोमाशा, गोचीड इत्यादी होणार नाहीत याची काळजी घेतली पाहिजे.
- हा आजार होऊ नये म्हणून ज्या बाजारातून जनावरांची खरेदी विक्री होते तो बाजार बंद ठेवला पाहिजे.
- जनावरावर उपचार करत असताना प्रत्येक वेळेस सुईही बदलली जावी याची दक्षता घेणे गरजेचे आहे.
- हा आजार सुरू असेपर्यंत बाहेरील व्यक्ती किंवा डॉक्टर जर येणार असतील तर प्रथम त्यांचे निर्जंतुकीकरण करणे गरजेचे आहे.
- बाधित जनावरे व निरोगी जनावरे यांना एकाच वेळेस चरण्यासाठी सोडू नये.
- जनावरांच्या गोठ्यात डास, मच्छर, गोचीड यांचे निर्मूलन करण्यासाठी प्रयत्न केले गेले पाहिजे.
- कीटकनाशक यांचा जनावरांच्या अंगावर तसेच गोठ्यामध्ये फवारा करणे गरजेचे आहे.
- गोठ्यामध्ये सोडियम हायपोक्लोराइड फवारावे. हे जर मिळालं नाही तर फिनिल याची फवारणी करावी.
- जनावरांच्या शरीरावर तसेच जनावरांच्या गोठ्यामध्ये फवारण्यासाठी काही वापरावयाची ते खालीलप्रमाणे आहेत आणि त्यांची मात्रा देखील सांगितल्याप्रमाणे घेणे गरजेचे आहे.

सायपरमेथ्रीन दहा टक्के एक मिलीलिटर पाण्यामध्ये घेऊन ते जनावरांच्या अंगावर फवारण्यासाठी वापरावे व गोठा फवारणीसाठी दोन मिलीलिटर सायपरमेथ्रीन एका लिटर पाण्यामध्ये घेऊन गोठा फवारून घ्यावा.

फ्ल्युमेथरीन एक टक्का घेऊन फक्त गाईच्या पाठीच्या कण्यापासून ते शेपटीपर्यंत लावून घ्यावे. आईव्हरमेव्हिटन ०.२ मिलीग्राम प्रति किलो वजनानुसार घेऊन ते इंजेक्शनद्वारे जनावरास द्यावे.

वनस्पतीजन्य कीटकनाशक सांगायचे झाल्यास निमतेल दहा मिली, निलगिरी तेल व करंज तेल दहा मिली हे एका लिटर पाण्यामध्ये त्याचा द्रावण करून त्यामध्ये साबणाचा चुरा मिसळायचा व संपूर्ण द्रावण ढवळून घ्या व नंतर हे द्रावण जनावरांच्या अंगावरील गाठीवर लावावे तसेच गोठ्यात फवारावे.

भारतीय बनावटीची लस IVRI, इझातनगर यांनी प्रायोगिक तत्वावर नुकतीच विकसित केली आहे. हि लस पुढील काही काळातच बाजारामध्ये येईल. सद्याच्या काळात पर्यायी लस म्हणून गोटपोक्स हि लस उपलब्ध आहे. आपल्या देशात सद्या हिच लस दिली जातेय.

लसीकरण करताना या गोष्टी लक्षात ठेवणे गरजेचे आहे:

- वयाच्या ४ महिन्यावरील जनावराना लसीकरण करावे.
- लस हि ४-८°C तापमानावर ठेवावी.
- लसीकरण करत असताना प्रत्येकवेळी हि सुई बदलली गेली पाहिजे.
- आजारी जनावराना लस देवू नये.
- या रोगाचा प्रादुर्भाव जेथे झालेला आहे त्या स्थळापासून ५ किलोमीटर त्रिज्येच्या परिसरातील जनावरांचे लसीकरण करावे.

फवारणी करत असताना कोणती काळजी घ्यावी:

- फवारणी करण्यापूर्वी जनावरास भरपूर पाणी पाजावे.
- जनावरांना उघड्या मैदानावर नेऊन फवारणी करावी आणि जोपर्यंत शरीरावरील पाणी सुकत नाही तोपर्यंत तिथेच थांबावे.
- फवारणीनंतर जनावराने अंगावर चाटू नये म्हणून ते सुकेपर्यंत तोंडाला मुसक किंवा मुंगसे बांधावे.
- वापरलेले कीटकनाशकाचे डबे इकडे तिकडे फेकून देऊ नयेत जर फेकले असतील तर ते गोळा करून त्याची योग्य ती विल्हेवाट लावावी नाहीतर जनावराने जर ते चाटले तर विषबाधा होण्याची शक्यता असते.
- वापरलेली भांडी पाणी पिण्यासाठी जनावरांना वापरू नये.

वरील लेख आपण जर सविस्तरपणे अभ्यासलात तर लंपी रिकन डिजीज या रोगाची लक्षणे, या रोगाचा प्रसार तसेच या रोगावर नियंत्रण कसे मिळवायचे याची सविस्तरपणे माहिती मिळेल.

(संपर्क: +९१ ९८८१९३४१४७)

